

Barns meningsdannelse under flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia

Noen traumatiske hendelser kan oppleves som skambelagte, andre som mer verdige. De psykologiske konsekvensene kan være like alvorlige, men «verdige» traumer kan være lettere snakke om enn de tabuiserte og skamfulle.

TEKST

Tove Iglebæk

Tine K. Jensen

PUBLISERT 1. desember 2008

ABSTRACT:

Children's meaning-making in the wake of a disaster: the tsunami in Southeast Asia

Many children experience difficulty narrating traumatic events. In this study, narratives from 16 children who experienced the tsunami in Southeast Asia were analysed. Qualitative analyses were conducted to investigate what characterizes the structure of the children's narratives and how the children construct meaning to the situation. Contrary to what was predicted, all the children's narratives were causally and episodically organized, and were assumed to aid the children in meaning-making. The most traumatised children were also the ones who had the most complex narratives. The children's meaning-making process was characterized by a hermeneutical process, and most of the children attributed the outcome of the event to luck. Reasons for why the children were able to produce such rich narratives are discussed. Therapists should take into account not only the magnitude of a traumatic event, but also its cultural and social impact when trying to understand and aid children in the aftermath of trauma.

Keywords: Narrative, meaning-making, natural disaster, trauma, childr

EMNER

Narrativ

meningsskaping

naturkatastrofe

traumer

barn

Barns evne og mulighet til å skape mening etter potensielt traumatiserende opplevelser er av betydning for deres mestring og tilpasning (Fivush, 1998). En måte barn konstruerer mening på, er gjennom historiefortelling (Bruner, 1990; Nelson, 1999). Slike selvbiografiske fortellinger bidrar til perspektivtaking, fortolkning og evaluering av hendelsen. De hjelper også barnet til å forstå hvordan de traumatiske hendelsene kan forstås i forhold til andre hendelser i deres liv (Bruner & Haste, 1987; Fivush et al., 2003a; Fivush & Haden, 1997; Nelson, 1999).

Ifølge Jerome Bruner (1990) skaper opplevelser som bryter med det forventede, et behov for å konstruere narrativer. En narrativ er organisert rundt en tidsmessig kronologisk struktur. Den har en begynnelse, en midtdel og en slutt, og er holdt sammen av et tema eller hendelser (Sarbin, 1986). En narrativ er mer enn en gjenfortelling av en hendelse. Det er temaene som er meningsbærende, og de gir mening til de andre delene av narrativen (Bruner, 1990).

Mange nye hendelser kan bli forstått ved at barnet benytter sin eksisterende kunnskap, men enkelte hendelser og opplevelser vil være så avvikende og overveldende at deres kunnskap ikke strekker til, og behovet for å skape ny mening oppstår. Hvis barnet mangler de nødvendige kunnskapene og erfaringene for å forstå en hendelse, vil representasjonen av hendelsen mangle sammenheng. Ifølge Pennebaker og Seagal (1999) kan det å skape en personlig narrativ om en kompleks og emosjonelt opprørende hendelse bidra til å integrere tankene og følelsene man har om den. Man kan også tenke seg at «uforståelige» hendelser i seg selv skaper ubehag. Gjennom konstruksjon av narrativer plasseres opplevelsen i en forklarende kontekst (Fivush, 1991).

Allerede i niårsalderen behersker barn det narrative formatet, og er i stand til å konstruere narrativer om både personlige og fiktive hendelser (Trabasso & Stein, 1997). Ifølge Fivush og medarbeidere (2003b) vil barns narrativer om negative hendelser ofte være mer organiserte og ha flere beskrivelser av reaksjoner og emosjoner enn narrativer om positive hendelser. Likevel vil barn som er blitt utsatt for alvorlige traumatiske hendelser, for eksempel seksuelle overgrep, ofte ha vansker med å skape mening og forståelse i sine opplevelser, og narrative deres er ofte fragmenterte og uorganiserte (Mossige, Jensen, Gulbrandsen, Reichelt & Tjersland, 2005). Det antas at dette blant annet henger sammen med det kulturelle stigma som er knyttet til seksuelle overgrep mot barn, og at erfaringene som regel ikke er delt og snakket om. Posttraumatiske stressreaksjoner, for eksempel unngåelse av tanker, følelser og samtaler knyttet til den traumatiske hendelsen, kan også bidra til at barnet unngår å fortelle om hendelsen.

I terapeutisk arbeid med barn er et av målene ofte at barnet skal kunne konstruere en fortelling for å gi mening til sine opplevelser. Mange terapeuter opplever imidlertid at barn som har hatt traumatiske erfaringer, vegrer seg for å snakke om det som har skjedd. Det er derfor av stor klinisk betydning å forstå mer om barns evne til å skape narrativer etter ulike hendelser. Vi trenger teorier som kan favne om den kompleksiteten de ulike traumatiske hendelsene representerer ikke bare for barnet, men også for hvordan hendelsene kulturelt og sosialt fortolkes av andre.

Flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia var en uvanlig og dramatisk hendelse. Behovet for å skape mening kan forventes å være stort for de som ble berørt av den. Man kan derfor, på bakgrunn av narrativ teori, anta at barna som opplevde flodbølgekatastrofen vil ha et behov for å fortelle og for å skape mening. På den annen side opplevde mange av barna flodbølgekatastrofen som en traumatisk hendelse, og det kan derfor være vanskelig å snakke om den. Det første spørsmålet denne artikkelen omhandler er derfor om barna klarer å fortelle en sammenhengende historie om hva som hendte da tsunamien rammet dem. Det andre spørsmålet er knyttet til kausalitet og meningsdannelse.

Kausalitet er viktig for meningsdannelse fordi meningsdannelse ofte handler om å finne ut hvorfor noe skjer. Av den grunn er det interessant å se på hva slags mening barna har tillagt denne hendelsen, ved å se på hvilke årsaker de attribuerer til utfallet av hendelsen. Hva tenker de om hvorfor det gikk som det gikk med dem selv og deres familie?

Flere studier har undersøkt narrativens betydning for meningsdannelse, men vi kjenner ikke til noen studier som har undersøkt *hvordan* barn går frem for å forstå en ukjent og truende hendelse. Ved å studere den meningsdannende prosessen i en uvanlig situasjon som flodbølgen representerer, kan man også få innblikk i viktige kjennetegn ved meningsdannelsesprosesser i mindre dramatiske situasjoner. Dette er det tredje temaet for artikkelen.

Metode

Datamaterialet er hentet fra en intervjustudie gjennomført ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)^[1] i perioden fra oktober 2005 til desember 2005. Til sammen 146 barn i alderen 6-18 år ble intervjuet. Grunnlaget for denne artikkelen er historiene til samtlige barn i utvalget som var 12 år da de opplevde flodbølgen. Dette utgjorde 16 barn, elleve jenter og fem gutter.^[2] De fleste av dem hadde fylt 13 år da intervjuet ble gjennomført. Barna kommer fra 16 ulike familier. Fire hadde foreldre med mer enn 4 års høyere utdanning, 6 hadde foreldre med inntil 4 år med høyere utdanning, 4 hadde foreldre med fullført videregående skole, og for to av barna har vi ikke opplysninger om utdanningsnivå. Aldersgruppen 12-13 ble valgt fordi barn i denne aldersgruppen kan forventes å mestre det narrative formatet (Trabasso & Stein, 1997). Hvis barnet ikke produserte en narrativ i intervjusituasjonen, kunne det derfor ikke forklares med at det ikke var i stand til å konstruere en narrativ på bakgrunn av utviklingsnivå. Barn i denne aldersgruppen har også stort sett en god forståelse for fare og risiko knyttet til traumatiske hendelser. De kan også ha forestillinger om kontroll, vurdere seg som modige eller feige, og de kan oppleve skyldfølelse når deres forsøk på å beskytte seg selv eller andre ikke lykkes (Pynoos, Steinberg & Piacentini, 1999). Å forstå kompliserte hendelser kan antas å være viktig for denne aldersgruppen, og vi kan forvente at de har reflektert over hvilken betydning denne hendelsen har hatt for dem.

Fremgangsmåte

Barna ble intervjuet i sine hjem. Intervjuerne var psykologer, barnepsykiatere eller pedagoger som i forkant hadde gjennomgått opplæring i intervjuguiden. Det ble benyttet en semistrukturert intervjuguide, og det ble gjort lydopptak av intervjuene. Barna ble intervjuet uten at noen av foreldrene var til stede i rommet.

Datamaterialet artikkelen bygger på, er barnas narrativer og responsene på noen fokuserte spørsmål. I intervjusituasjonen ble det først opprettet kontakt med barnet og redegjort for taushetsplikt og hensikten med intervjuet. For å hjelpe frem barnets narrativ ble barnet stilt følgende spørsmål: «Jeg vet at du var i Thailand (ev. Sri Lanka) på juleferie sammen med familien din, og da du var der, skjedde det noe. Fortell meg

om det.» Hjelpemidlene som ble brukt for å utdype narrativen eller hjelpe barnet videre i historien, var «Fortell meg mer om det» og «Hva skjedde så?». Da historien var fortalt, ble barnet stilt spørsmålet «Nå har du fortalt meg alt det som skjedde. Hva tenker du det kom av at det gikk som det gikk?» Til slutt ble barnet stilt spørsmål fra UCLAs PTSD-Index for DSM-IV (Steinberg, Brymer, Decker & Pynoos, 2004). Denne indeksen fanger opp de tre gruppene av posttraumatiske stressreaksjoner i DSM-IV: gjenopplevelse, unngåelse og økt aktivering. Bakgrunnen for å inkludere en PTSD-måling var både å undersøke om grad av posttraumatiske stressreaksjoner hadde betydning for kompleksiteten i den narrative strukturen, og for å gi informasjon om barnas grad av eksponering for hendelsen.

Grad av traumatisk eksponering og opplevelse av fare

For å forstå resultatene er det nødvendig å ha kjennskap til hva barna hadde opplevd. Det barna hadde felles, var at de var i et katastroferammet område, men utover dette var deres opplevelser svært varierte. Det er et kjent dose-respons-forhold mellom grad av eksponering og posttraumatiske stressreaksjoner (Yule, Perrin & Smith, 2001). Fordi grad av eksponering også kan tenkes å virke inn på barnas narrativ og på deres behov for å skape mening, ble det kartlagt i hvilken grad barna ble eksponert for katastrofen.

Med eksponering menes forhold som kan antyde grad av traume, og det omfatter både den objektive eksponeringen og den subjektive opplevelsen av fare. I forhold til objektiv eksponering ble barna delt inn i tre grupper etter hvor høyt eksponert de var. Barna som ble betegnet som høyt eksponerte, er de som ble tatt av vannmassene, måtte flykte fra bølgen eller ble atskilt fra foreldrene da bølgen kom. Middels eksponering er de som hadde vitneopplevelser, det vil si at de så skadde eller døde mennesker. Lav eksponering innebærer at barna var i et katastroferammet område, men de opplevde ikke noe av det ovennevnte.

For å få en forståelse av de enkelte barnas grad av traumatisk eksponering er det imidlertid viktig å ikke bare se på objektive aspekter ved hendelsen, men også på de subjektive. Dette ble gjort ved å inkludere barnas rapportering om opplevd dødsfare og om de var redde for at noen i familien skulle dø. I PTSD-kartleggingen som ble foretatt, ble barna blant annet stilt følgende spørsmål: «Var du redd for at du kom til å dø?», «Var du redd for at du kom til å bli skadet?», «Var du redd for at noen i familien eller venner kom til å dø?» og «Var du redd for at noen i familien eller venner kom til å bli skadet?». Svarene på disse spørsmålene angir deres opplevelse av fare, og regnes for å være viktig i forhold til å angi hvor traumatiserende hendelsen kan ha vært.

Analyse

Lyddopptakene ble transkribert. For å kunne besvare forskningsspørsmålene var det nødvendig å se på både strukturen og meningsinnholdet i narrativene, og det ble brukt to forskjellige analytiske tilnærminger. For å undersøke hva som kjennetegnet barnas narrativer ble Trabasso og Steins (1997) inndeling i seks ulike nivåer av narrativ struktur benyttet. Denne analysen gir informasjon om hvordan barna organiserer narrativen sin,

og om deres representasjon av hendelsen har en kausal strukturering. Hensikten var å kunne si noe om narrativenes kvaliteter og kompleksitet, og også om disse kvalitetene har betydning for meningsdannelse. Inndelingen går fra minst til mest kompleks struktur:

1. Beskrivende sekvenser. Beskrivelser av handlinger og resultater.
2. Handlingssekvenser. Beskrivelser av handlinger og resultater som innebærer en tidsmessig, men ikke kausal, organisering.
3. Reaksjonssekvenser. Beskrivelser av hendelser som har kausal innvirkning på personene i fortellingen, og som fører til reaksjoner, emosjonelle responser, tanker eller handlinger.
4. Ufullstendig episode. Består av en kontekst, igangsettende hendelser, indre responser, forsøk på problemløsning, konsekvenser og reaksjoner, men ett eller flere av disse elementene mangler.
5. Fullstendig episode. Alle de ovennevnte elementene er inkludert.
6. Integrert episode. Alle de ovennevnte elementene er inkludert, og de er knyttet sammen gjennom målstyrte handlinger eller gjennom forsøk på å nå mål.

For å undersøke hva slags mening barnet har attribuert til utfallet av hendelsen, ble barnets narrativ og barnets svar på spørsmålet «Hva tenker du det kom av at det gikk som det gikk?» analysert. I analysene ble sentrale aspekter ved Consensual Qualitative Research (CQR) (Hill et al., 2005; Hill, Thompson & Williams, 1997) brukt. I analysen av teksten ble det først utviklet to domener: forståelse av utfallet og meningsdannelse. For å få informasjon om forståelse undersøkte vi hvorvidt teksten kunne si noe om hvordan barnet forstod utfallet av hendelsen. For å komme frem til utsagn som omhandlet meningsdannelse, undersøkte vi om teksten kunne gi informasjon om hvordan barnet gikk frem for å forstå det som skjedde. Dette spørsmålet berører meningsdannelse som prosess, og omhandler hvordan barnet skaper eller endrer sin forståelse.

Under hvert av domenene ble det utviklet kjerneideer. Kjerneideene er datanære og skal i størst mulig grad uttrykke informantens eksplisitte mening. Førsteforfatteren gjorde disse analysene først. Deretter ble kjerneideene diskutert i en større forskergruppe ved NKVTS, slik det anbefales i CQR (Hill et al., 2005; Hill et al., 1997).^[3]

Videre ble det gjort en kryssanalyse på tvers av informantene. Dette innebærer kategorisering av datamaterialet, innføring av teoretiske begreper og dermed et høyere abstraksjonsnivå. Kategoriseringen ble også diskutert i forskergruppen. Målet var ikke bare å komme frem til konsensus, men også å få tilført nye perspektiver, slik at både det unike og det typiske i materialet ble fremhevet.

For å kontrollere for at analysene ikke ga et forutinntatt eller systematisk skjevt bilde, ble en forsker ved NKVTS tatt inn for å gjøre et ettersyn av analysene. Det er dette Hill og medarbeidere (2005) kaller «auditing». Auditors rolle er blant annet å sjekke at utsagn er kategorisert innenfor de kategoriene som er mest dekkende, og at ingen meningsbærende utsagn er utelatt. Det gjennomgås også hvorvidt kjerneideene fanger

opp essensen i rådataene, og hvorvidt kryssanalysene gir et fyllestgjørende bilde av rådataene.

Resultater

Utvalgets eksponering for katastrofen

Ni barn var høyt eksponert, fem var middels eksponert, og kun to kan sies å være lavt eksponert. Seks barn flyktet fra vannmassene, og tre barn ble tatt av vannet. Elleve barn ble evakuert, og tre av dem sov ute natten etter tsunamien. Tre barn ble atskilt fra hele eller deler av familien. Ett barn, Pia, levde i lengre tid i uvisshet om hvorvidt moren hadde overlevd. Pia ble også selv så alvorlig skadet at hun måtte på sykehus. To andre barn ble lettere skadet. Alle barna så ødeleggelser, og elleve så alvorlig skadde eller døde mennesker. I tabell 1 gis en oversikt over grad av eksponering, rangert fra lav til høy.⁴

TABELL 1. OPPLEVELSER OG EKSPONERING

	Grad av eksponering	Opplevd dødsfare	PTSD (0-68)
Even	Lav	Nei	2
Oda	Lav	Nei	8
Kristin	Middels	Nei	1

Det var kun delvis samsvar mellom barnas objektive eksponering for fare og deres subjektive opplevelse av fare. To av de ni barna som måtte flykte fra bølgen eller som ble tatt av vannet, var ikke redde for å dø eller bli skadet, og ett av barna som objektivt sett var i trygghet, fryktet likevel at hun skulle dø. Hun hadde ikke tilgang til informasjon om hva som hadde skjedd, og tilbrakte flere timer i en båt på havet på grunn av usikkerhet om hva som kunne komme til å skje. Hun fikk altså ingen informasjon om at hun var trygg der hun var, så for henne ble opplevelsen av fare opprettholdt. Dette synliggjør at det er viktig å inkludere subjektive tolkninger og vurderinger, og ikke kun objektiv eksponering gjennom for eksempel fysisk nærhet til katastrofen, når man skal vurdere grad av traumatisk eksponering.

Hva kjennetegner barnas narrativer?

De fleste av barna (13 av 16 barn) har lange og detaljerte narrativer. De tre minst eksponerte barna er de som har de korteste narrativene. Alle narrativene var på nivå tre eller høyere, noe som innebærer at de inneholder noen kausale beskrivelser som er sentrale for meningsdannelse.

Reaksjonssekvenser

Even har den korteste og enkleste narrativen. Den er likevel så elaborert at den tilsvarende kategorien reaksjonssekvens. Dette er den enkleste formen for narrativer som også

innebærer kausale relasjoner. Kortfattet forteller han hva familien gjorde, men han forteller også at hendelsene førte til en reaksjon eller en refleksjon.

Vi bare satt i ... eller vi tok flyet. Og så pratet vi en del, og så landet vi, og så fór vi her. Der sa de bare at flodbølgen skulle ... flodbølgen hadde kommet. Så bare ... ja. Vi skjønnte ikke hva det var om.

Det som kjennetegner Evens opplevelser, er at han var det minst eksponerte barnet. Han ankom området kort tid etter at flodbølgen hadde rammet, og han opplevde ikke å være i fare. Ut fra narrativ teori kan man slutte at han derfor ikke hadde så sterkt behov for å skape en narrativ.

TABELL 2. NARRATIV STRUKTUR

Nivå	Barn
Beskrivende sekvenser	-
Handlingssekvenser	-
Reaksjonssekvenser	Even
Ufullstendige episoder	Kristin og Oda
Fullstendig episode	Arne, Camilla, Frederik, Heidi, Ingrid, Mariann, Nora og Pia
Integrert episode	Bjørn, Dina, Gunn, Jonas og Linda

Ufullstendige episoder

Kristins og Odas narrativer er mer utdypede enn Evens og kan betegnes som ufullstendige episoder. I ufullstendige episoder er narrativen organisert rundt en kontekst, en igangsettende hendelse, indre responser, handlinger, reaksjoner og konsekvenser, men ett eller flere av disse elementene mangler. Et utdrag fra Kristins narrativ presenteres her:

Eh, vi bare var der, og så var det noen som begynte å løpe rundt omkring, og så da skjønnte vi ingenting. Og så var det noen som sa at det var en bølge som var på vei inn, så vi måtte gå opp på fjellet. Så gikk vi opp dit og ble der lenge. Så gikk vi ned og var der i en time, og så gikk vi opp igjen. Så gikk vi ned igjen da.

Kristins og Odas narrativer er også kjennetegnet ved at de er korte og at de har få detaljer. I likhet med Even var ikke Oda vitne til flodbølgen, og dermed ikke så direkte berørt. Kristin var høyere eksponert enn Even og Oda gjennom at hun måtte evakuere to ganger; først på grunn av flodbølgen, og deretter på grunn av et varsel om en ny bølge. Hun fortalte at hun ikke opplevde å være i fare. Hun kunne likevel forventes å ha en mer omfattende fortelling, siden hun var høyere eksponert for hendelsen enn Oda.

Fullstendige episoder

Åtte av barnas narrativer kommer under denne kategorien. I de fullstendige episodene er alle episodeelementene inkludert. De er lange, og har stor detaljrikdom, noe som også gjør fortellingen levende for tilhøreren. Arne forteller:

Jeg kjente at det (vannet) var ganske urolig, og da gikk jeg opp da. Og så sa mamma: «Se på den store bølgen der.» Og da snudde jeg meg, og da så jeg en ganske stor bølge da. Men jeg trodde liksom ikke at det kom til å bli så ille som det ble, så jeg sto nesten og studerte den litt da. Men så så jeg at den kom så innmari fort opp mot land liksom, så da begynte vi å løpe da. Men den tok oss igjen, så vi fikk litt ... ble fulle av sand og sånn. Og vi fikk med oss bare noen få ting. Og så løp vi opp til bassenget, og da kom det masse folk og spurte hva som hadde skjedd og alle gikk ned og ... Og etter det så kom den andre bølgen da. Den var jo ikke fullt så stor, men det var mye ødeleggelser i den og. Da ... Da var det mest, da var det enda flere folk nede da. Men da sto alle så høyt oppe så det skjedde ikke noe, det var ikke noe farlig liksom. Men vi fikk filma det og sånn. Og da etter det, så var det mye snakk om det og det var mange som var litt ... ja som døde og ... Alle var liksom redde for at det kom en til da. Og da måtte vi jo ... Alle de som bodde nede ved vannet liksom, de måtte bli flytta opp til de husene som var litt høyere oppe. Sånn at ikke ... For det var snakk om at det kom til å komme et etterskjelv. Og da var alle litt redde da. Men det var sånn, de hadde vakter som passet på når det skjedde noe og sånn. Men det ... Etter den dagen. Jeg merket ikke noe av skjelvet, men det tror jeg at pappa kjente at det var litt sanne bevegelser. Men da sov vi på natta.

Selv om dette er den korteste av narrativene som er organisert som en fullstendig episode, blir forskjellene mellom Kristins og Arnes narrativer tydelige. Arnes narrativ gir mer informasjon om konteksten, om hvordan andre opplever det, og den har en tydelig avslutning. I tillegg uttrykker han evalueringer av situasjonen, for eksempel «det var ikke noe farlig, liksom».

Disse åtte barna var middels eller høyt eksponert for katastrofen. Flere av dem måtte flykte fra bølgen. De som ikke måtte flykte, ble eksponert på andre måter, for eksempel gjennom sterke vitneopplevelser eller usikkerhet om hvordan det hadde gått med familiemedlemmer. Det de opplevde, krevde mer organisering for å fremstå som sammenhengende og meningsfullt. For det første opplevde de en svært uklar situasjon. De forstod ikke hva som skjedde, og for noen av dem kunne det være vanskelig å avgjøre om situasjonen var trygg eller utrygg. Hendelsene de forteller om, strakk seg dessuten over en relativt lang tidsperiode. Alle forteller om det som skjedde 2. juledag, og for flere av barna slutter ikke narrativen før de drar til flyplassen eller er hjemme i Norge. I løpet av disse dagene skjedde det mange ting som både kunne være vanskelige å forstå og som vekket sterke følelser. Å organisere opplevelsene i form av episoder bidrar til at narrativen fremstår som en meningsfull enhet, også for tilhøreren. Ifølge Trabasso og Stein (1997) husker barn også mer av sine opplevelser hvis hendelsen er organisert som episoder.

Integrerte episoder

Fem av barna har narrativer som betegnes som integrerte episoder. Det som skiller dette nivået fra de fullstendige episodene, er at disse barna forteller om et mål for sine handlinger, og de forteller hvordan de gikk frem for å nå disse målene. Målene omhandlet blant annet hvordan barna prøvde å løse problemer i form av atskillelse fra familien, søke hjelp, eller komme seg til et trygt område. Et utdrag fra Gunns narrativ illustrerer hvordan hun forsøkte å komme i kontakt med familien sin som hun hadde blitt atskilt fra da bølgen kom:

Og så visste jeg ikke hva jeg skulle gjøre, for jeg hadde ingen jeg liksom kjente der. Og så kom det en norsk dame som skjønnte at jeg var norsk. Og så gikk vi inn på hotellrommet til noen andre norske som var der. Så prøvde jeg å ringe til mamma og pappa med telefonen til mamma som lå oppi vesken hennes. Men det var ingen som tok telefonen.

Det at den mest komplekse formen for organisering av en narrativ ikke forekommer i alle de fullstendige episodene, kan ha å gjøre med at personlige narrativer i større grad er et resultat av at barnet ønsker å formidle og skape mening i en spennende eller uvanlig opplevelse fremfor å fortelle om et problem som må løses eller et mål man forsøker å nå (Fivush, 1991). For mange av disse barna kunne et viktig mål, det å komme seg i trygghet, tas for gitt og ble kanskje derfor ikke uttalt.

I alle narrativene vises det i noen grad til kausalitet, enten i form av hvordan hendelser virker inn på barna, eller kausale forbindelser mellom hendelser og handlinger, noe som tenkes å være betydningsfullt for meningsdannelse. Det er ikke sikkert at deres opplevelser fremstod som kausalt organiserte mens de pågikk, selv om de i ettertid for eksempel forteller om hvordan det de opplevde, førte til emosjoner, handlinger og refleksjoner. De kausale relasjonene barna knytter når de forteller om hendelsen, kan være et resultat av konstruksjon av mening for eksempel gjennom å ha fortalt historien flere ganger, eller av å ha fått høre fortellingene til andre som hadde opplevd det samme.

Betydningen av grad av eksponering og posttraumatiske stressreaksjoner

Man kunne forvente at symptomer på posttraumatiske stressreaksjoner, som unngåelse og gjenopplevelser, kunne virke inn på barnets narrativ, og at de barna som rapporterer om slike plager, kunne ha en fragmentert narrativ. Dette er ikke tilfellet. De barna som rapporterer flest reaksjoner som kan knyttes til posttraumatisk stress, har like komplekst organiserte narrativer som de som rapporterer om færrest reaksjoner.

Forskjeller i narrativenes struktur kan best forklares ved forskjeller i barnas grad av eksponering for hendelsen. De mest eksponerte barna hadde også de mest komplekse narrativene. Dette kan tenkes å ha sammenheng med at barna som hadde de minst dramatiske opplevelsene, også hadde minst behov for å skape mening, og at dette reflekteres i narrativene deres.

Hva kjennetegner barnas forståelse av utfallet av hendelsen?

I ettertid har alle barna forstått at bølgen var forårsaket av et jordskjelv, men hvordan har de forstått betydningen tsunamien hadde for dem selv og deres familie? Hvilke forhold tror de har hatt betydning for utfallet av hendelsen?

Kun ett barn, Even, uttrykker ingen attribusjoner til utfallet av hendelsen, og han var også det minst eksponerte barnet. De øvrige barnas forståelse av utfallet kunne sorteres i to overordnede kategorier. For den ene gruppen var det ytre «tilfeldigheter», eller hendelser de ikke hadde kontroll over, som ble tillagt betydning for hvordan det gikk med dem. Dette var de vanligste forklaringene. I den andre gruppen forklarte barna utfallet som et resultat av personlige egenskaper og handlinger.

Flaks

Elleve av de seksten barna fortalte at de hadde hatt flaks eller at de hadde vært heldige. Flodbølgekatastrofen kan være et typisk eksempel på en situasjon som kan få de berørte til å føle seg heldige, gitt at de klarte seg nokså bra. Mennesker som har opplevd farlige situasjoner, vurderer seg oftere som heldige enn uheldige, og jo farligere situasjonen er, desto heldigere opplever de at de er (Teigen, 1998). Seks av barna som opplevde å ha hatt flaks, var i objektiv fare ved at de måtte flykte fra bølgen eller ble tatt av den, og ni av dem hadde en subjektiv opplevelse av fare for eget liv eller familiemedlemmers liv.

Jeg synes jo at vi var veldig heldige. Det var jo bare noen få sekunder før at vi ... Hvis jeg hadde vært flere sekunder under vann tror jeg ikke jeg hadde overlevd.

Pias utsagn ovenfor viser til to kjennetegn ved hendelser der man opplever å ha hatt flaks: et faremoment, og et alternativt utfall av hendelsen som er negativt, og som blir vurdert som sannsynlig. Når man opplever farlige situasjoner, men likevel klarer seg, er det lett å forestille seg at noe verre kunne ha skjedd, og slike forestillinger er sentrale for opplevelsen av å ha flaks.

Sammenligninger mellom hva som faktisk skjedde, og hva som kunne ha skjedd, betegnes som kontrafaktisk tenkning. Roese (1997) forklarer kontrafaktisk tenkning med at man skaper en alternativ versjon av fortiden, og dette alternative scenarioet er ofte en beskrivelse av «hvordan det kunne ha vært, hvis bare...». Slike utsagn kan ha en evaluerende funksjon. Evalueringer i narrativer er blant annet bisetninger som viser til hendelser som ikke fant sted, og kontrasten mellom det som faktisk skjedde, og det som kunne ha skjedd, har som funksjon å evaluere narrativen (Labov, 1981). Evalueringer gir ingen ny informasjon, men bidrar til å gi mening til narrativen.

Situasjonene som legger til rette for nedadrettet kontrafaktuell tenkning, altså at man forestiller seg hvordan det kunne ha gått verre, er situasjoner der man bare så vidt unngikk en negativ konsekvens. Dette var tilfellet for mange av barna i utvalget. Barna opplevde blant annet at det kunne ha gått verre hvis de hadde handlet som de vanligvis gjorde. Camilla gir et eksempel på dette.

Egentlig så var vi ganske heldige for at jeg tror det var klokka litt over ti tsunamien kom, noe sånn. Vi brukte å fare på stranda ganske tidlig, men den dagen tok vi det litt med ro. Så det var jo bare flaks at alle var på hotellet.

Barna foretok også sammenligninger mellom hvordan det gikk med dem selv, og hvordan det gikk med andre, og dette dannet grunnlaget for deres oppfatning om at de var heldige. Dina illustrerer hvordan de som opplevde større tap, dannet et utgangspunkt for å vurdere seg som heldig.

Nei jeg tenker nå først at vi var heldige som overlevde og at vi hadde mye flaks med oss den dagen. Det er det første jeg tenker. Så tenker jeg på alle andre som ikke greide det like bra som oss og mistet noen. Vi var så heldige.

Å oppleve at man har hatt flaks, krever først å forstå hva som har skjedd. Begrepet «postcomputed closeness» viser til at man først i ettertid skjønner at noe ille kunne ha skjedd, eller hvor nær et alternativt og negativt utfall var (Teigen, 2005). Det faktiske utfallet, at man har overlevd eller er uskadet, forstår man med en gang, men det kontrafaktiske utfallet, hvor ille det kunne ha gått, forstår man først i ettertid, når man har fått mer informasjon.

Personlige egenskaper hos barna

To barn legger vekt på sine personlige egenskaper som en forklaring på hvorfor det gikk som det gikk. Pias egenskap er at hun er i god fysisk form.

Fordi jeg hadde holdt på med sport, fordi at hvis jeg ikke hadde holdt på med sport, så kanskje jeg ikke hadde kommet meg opp så fort.

Gunn var ikke sammen med familien da hun måtte flykte fra bølgen. Hennes forklaring på at det gikk som det gikk for henne, var at hun var smart.

Jeg vet ikke jeg, men mamma og pappa sa at jeg var veldig smart som gikk opp i det høye hotellet, istedenfor å gjøre som mamma og broren min, for de var jo ute i vannet og fikk skap og møbler og sånn i hodet, og klatret opp i et tak. De bare sa det, at det var smart, og jeg synes jo det selv også da.

Disse barna er de eneste som ikke knytter forståelsen av «hvorfor det gikk som det gikk» til noe i situasjonen, og legger i stedet vekt på noe i dem selv. De vektlegger noe som er relativt stabilt (fysisk styrke og smarthet, ev. intelligens) i stedet for noe som er midlertidig og tilfeldig. Det å være sterk eller smart er noe som kan være gunstig i andre situasjoner enn akkurat denne. Gunn og Pia var de eneste barna som ble atskilt fra foreldrene som følge av flodbølgen. De var alene og måtte stole på seg selv og sin egen handlekraft. Derfor er det ikke så overraskende at disse barna knytter sin forståelse av at de klarte seg, til noe i dem selv.

Beskyttelsesatferd

To av barna, Bjørn og Heidi, mener at familiens handlinger var betydningsfulle for at det gikk så bra som det gikk. Bjørn forteller om hva familien gjorde da bølgen kom:

Når vi så bølgen og den kom oppover, laget vi en avtale om at vi skulle holde i hverandre. Pappa skulle holde søstera mi, og ene broren min skulle holde mora mi, og den andre broren min skulle holde meg.

Bjørns forståelse av hva som berget ham og familien, er preget av større grad av deltagelse og handling enn de forutgående. Det kommer tydeligere frem at han opplever at de selv har hatt innflytelse på utfallet gjennom deres avtale om å holde fast i hverandre. Det er interessant at han setter denne avtalen i sammenheng med at de klarte seg så godt som de gjorde. Familien ble ikke tatt av vannet, så det å holde i hverandre hadde ingen konsekvenser for det at de overlevde. Det er mulig at han forestiller seg hva som kunne ha skjedd, og at det å holde i hverandre ville vært av betydning hvis vannet hadde rukket helt opp til der de stod. Heidis forklaring av at det gikk bra er også at familien passet godt på hverandre, men i motsetning til Bjørns familie var ikke de i objektiv fare da bølgen kom. Å tenke at hvis trusselen hadde vært større, så ville de likevel klart seg fordi de stod sammen, kan tenkes å gi opplevd kontroll over situasjonen.

Å få et forvarsel

Et av barna, Mariann, vurderer muligheten for at hun kan ha fått et tegn i forkant av tsunamien, og at hun derfor kunne ha varslet andre.

Jeg vet ikke, jeg. Det var bare sånn, vi ... jeg hadde jo akkurat sett den filmen «The day after tomorrow» dagen før tsunamien. Og det handler om en sånn stor flodbølge og sånn. Og før jeg hadde sett den filmen, så hadde jeg sett en film hvor det var sånn ... sånn ... at det kommer et tegn, da ... At du ser et tegn, og så neste dag eller litt senere, så skjer det! Så jeg bare sånn tenkte ... bare sånn ... helt tilfeldig, håper jeg.

Innenfor katastrofepsykologi er «omentenkning» et kjent fenomen. Det innebærer at man opplever å ha fått et tegn på hva som skal skje, og man trekker slutninger om kausale forhold som sannsynligvis ikke har forankring i virkeligheten. Det at hun først hadde sett en film som handlet om at det kan komme tegn som viser hva som skal skje i fremtiden, og at hun deretter hadde sett en film som handlet om en flodbølge, tolker hun i ettertid som at hun hadde mottatt et tegn på at flodbølgekatastrofen kom til skje. Det virker som om hun resonnerer seg frem til at det bare var tilfeldig at hun hadde sett disse filmene. Senere i intervjuet kommer hun likevel tilbake til muligheten for at hun hadde mottatt et tegn eller en advarsel.

Eller jeg har alltid tenkt på at i morgen skjer det noe, liksom. Det er alltid noe sånt ... Da føler jeg alltid at jeg kunne ha advart alle sammen. Men det hadde jo ikke skjedd!

I den grad hun tror at hun hadde fått et tegn på hva som skulle skje, påtar hun seg ansvaret for at det gikk som det gikk. Hun skaper en kausal forbindelse mellom en hendelse som inntraff før flodbølgen, og som tematisk var knyttet til den. Dette kan være et uttrykk for en søken etter mening og årsaker. Å finne et varsel for hendelsen kan bidra til at verden blir mer forutsigbar (Dyregrov, 2000). Det at bare ett av barna gir uttrykk for omentenkning, kan henge sammen med barnas alder. Etter katastrofer og traumatiske hendelser forteller ofte mindre barn at de forut for hendelsen fikk et tegn om hva som kom til å skje (Vernberg & Varela, 2001).

Hvordan gikk barna frem for å forstå det som skjedde?

Dette spørsmålet angår meningsdannelsesprosessen, hvordan de beskriver at de gikk frem for å skape mening i en ukjent situasjon. De fleste barna forteller at de til å begynne med ikke forstod hva som skjedde. Det å ikke forstå eller ikke vite var ofte et tilbakevendende tema i både barnas og foreldrenes narrativer. Barna beskriver sin søken etter å forstå som en prosess. Forståelse kom sjelden plutselig, men gradvis ble det samsvar mellom det de trodde hadde skjedd, og det som faktisk hadde skjedd. Barna benyttet seg av to veier til forståelse av hendelsen. Den ene var at de tolket tegn i lys av deres eksisterende fortolkningsrepertoar. Disse tolkningene har utgangspunkt i barnas tidligere erfaringer eller deres generelle kunnskap om verden. Den andre var at de oppsøkte informasjon for å vite få hva som skjedde. For de fleste av barna var disse veiene forbundet. Først forsøkte de å forstå ved hjelp av det de allerede kunne. Deretter, hvis denne fortolkningen ikke var tilstrekkelig, så søkte de etter og fortolket informasjon de fikk fra omgivelsene.

Bruk av fortolkningsrepertoar

Å bruke sine tilgjengelige kunnskaper var en utbredt måte å skape mening på, og kjennetegnet ti av de seksten barnas fortolkningsprosess. For disse barna begynte meningskonstruksjonen med at situasjonen var uforståelig eller tvetydig. Barna registrerte forskjellige tegn i omgivelsene som indikerte at noe uvanlig skjedde. De benyttet seg av sine tilgjengelige forklaringer, eller sitt fortolkningsrepertoar, for å gi mening til disse tegnene.

Mariann illustrerer hvordan barna benyttet seg av kjente forklaringer for å forstå en uvanlig situasjon. Hun kom til stranden etter at bølgen hadde truffet. Hun visste at det hadde vært et jordskjelv, men ikke at det hadde vært en tsunami.

... og da gikk vi ned til stranda, og så så vi at alt sammen var vraka. Og ... men vi skjønnte jo ikke at det hadde vært en bølge, da. Vi trodde at stranden var forferdelig stygg, egentlig. Så ja ... Jeg visste jo ikke helt hva som skjedde enda, da ... Så fikk vi vite at det var en sånn bølge som hadde vært der, da, men vi trodde at det var vanlig [at det så slik ut].

Siden de ikke hadde sett bølgen komme, og de ikke forstod fullt ut hva som hadde skjedd, var ikke «katastrofefortolkningene» lett tilgjengelige. Selv om hun får mye informasjon gjennom å observere omgivelsene sine, klarer hun ikke å forstå hva som har skjedd, fordi det i stor grad bryter med det forventede. Denne familien så også døde mennesker på stranden, men selv dette kan være vanskelig å forstå når man ikke har plassert hendelsen i et «katastrofeperspektiv».

Det var en sånn mann som jeg trodde lå og solte seg eller et eller annet sånn, men så kom det sykebler ... og som og plukket ham opp, så ... ja.

Innhenting av informasjon

Det å benytte seg av informasjon i omgivelsene var en typisk fremgangsmåte for å skape mening i en uklar situasjon (14 av 16 barn). For de fleste av disse var

informasjonsinnhenting det andre trinnet i forståelsesprosessen. Barna klarte ikke å skape mening gjennom å bruke sitt eksisterende fortolkningsrepertoar, og dermed fikk de, eller søkte de, etter informasjon om hva som hadde skjedd, fra omgivelsene. De spurte andre om hva som hadde skjedd, de forstod at noe var galt gjennom å se på andres atferd eller emosjonelle uttrykk, eller de mottok informasjon for eksempel gjennom radio og tv. Denne informasjonen endret deres forståelse av hva som skjedde. Ingrid så bølgen på lang avstand, men ble ikke bekymret av det hun så, og fortsatte å lese i en bok. Da hun senere forstod at noe alvorlig hadde skjedd, oppstod behovet for å skape ny mening:

... Sånne thailandske folk så på den nyheten, så var de sånn skikkelig sånn åh nei, hva er skjedd liksom. Og så ... spurte vi da, på engelsk, hva som hadde skjedd, og så sa de at hundre mennesker var drept i den bølgen, som vi hadde sett. Da begynte vi å bli litt sånn ... oi, shit ... hva har skjedd, liksom? Hva er dette for noe?

Flere av barna fortolket også menneskenes emosjonelle uttrykk eller atferd som kilde til informasjon. Jonas forteller:

Og så kom den siste bølgen som gikk over kanten, og da ble det litt sånn ... da begynte folk å skrike og sånn, og da begynte vi å ... ja, vi løp.

Omgivelsenes handlinger og emosjonelle uttrykk ga han informasjon om hvorvidt situasjonen skulle tolkes som trygg eller utrygg. Dette kan betegnes som sosial referering. Innenfor spedbarnsforskning viser sosial referering til prosessen der barnet benytter seg av omsorgsgiverens fortolkning av en situasjon for å skape sin egen fortolkning av den.

I tillegg til å få informasjon om hvordan de skal føle seg (emosjonell kommunikasjon), får barn gjennom omgivelsene informasjon om hvordan de skal handle (instrumentell kommunikasjon), og dette kan endre forståelse og atferd (Feinman, Roberts, Hsieh, Sawyer & Swanson, 1992). Både andres emosjonelle uttrykk og deres handlinger kan kommunisere denne informasjonen. Hvis de reagerte med interesse på vannet som trakk seg tilbake, vurderte barna situasjonen som trygg og ble stående og studere dette naturfenomenet. Hvis omgivelsene reagerte med uro eller panikk, oppfattet barna at situasjonen var utrygg og farlig.

Forståelsen av det som hadde skjedd, kom gradvis. Prosessen de gikk gjennom for å skjønne hva som skjedde, minner om en hermeneutisk sirkel eller hypotesetesting, der ny informasjon førte til nye tolkninger, og til at andre forklaringer ble forkastet. Først benyttet de seg av tegn i omgivelsene som kunne indikere at noe var uvanlig eller galt. Disse tegnene tolket de på bakgrunn av kunnskapene og forventningene de hadde. Da dramatikken økte, for eksempel da folk begynte å flykte, forstod de at fortolkningene deres ikke var adekvat. Nye forklaringer måtte stadig utvikles, og de benyttet seg av ulike former for informasjon for å øke forståelsen.

Det som skiller denne hendelsen fra uvanlige eller dramatiske opplevelser barn kan oppleve i sitt dagligliv, var at heller ikke de voksne forstod hva som skjedde. Derfor kunne de verken gi barna en forklaring eller skape en forståelsesramme for hendelsen

der og da i den akutte situasjonen. Dette kan tenkes å ha gjort barnas søken etter mening vanskeligere.

Diskusjon

Barna hadde ikke vansker med å konstruere en sammenhengende og kausalt organisert narrativ om flodbølgekatastrofen, selv om hendelsen var traumatisk for flere av dem. Videre hadde de høyest eksponerte barna også de mest komplekse narrative. Dette støtter Fivush og medarbeideres (2003b) påstand om at barns narrativer om negative hendelser består av flere beskrivelser av reaksjoner og emosjoner og er mer sammenhengende enn narrativer om positive hendelser. Dette kan være fordi de krever mer organisering og refleksjoner for å fremstå som meningsfulle.

Barnas evne til å fortelle om hendelsen til tross for til dels høy traumatisk eksponering kan ha sammenheng med ulike forhold. Utvalget kan for eksempel representere en selektert gruppe barn. Det er en mulighet for at foreldre som samtykket til at barna kunne intervjues, gjorde det fordi de visste at barna kunne snakke om hendelsen, og at de følelsesmessig ville tåle en slik påkjenning. På den annen side er flere av barna høyt eksponert og hadde posttraumatiske reaksjoner, slik at en uansett kan konkludere med at selv sterkt traumatiserte barn kan konstruere meningsfulle og sammenhengende narrativer om sine opplevelser.

Delte erfaringer

Det kan være hensiktsmessig å se på andre kjennetegn ved denne katastrofen som kan bidra til å forstå resultatene. For det første var denne hendelsen en erfaring som var delt med barnets omsorgspersoner og andre i barnets familie. Flere familiemedlemmer ble eksponert for den samme hendelsen og visste derfor mye om hva alle i familien hadde opplevd.

For det andre er denne hendelsen delt og snakket om både i og utenfor familien. Dette kan tenkes å ha hjulpet barna til å organisere sine opplevelser på en sammenhengende måte. Dette er en sterk kontrast til det som er tilfellet ved for eksempel seksuelle overgrep eller vold i familien, der de traumatiske hendelsene ofte kan være hemmeligholdt og fortiet. Flodbølgekatastrofen fikk stor oppmerksomhet både i verdenssamfunnet og i lokalsamfunnene, og det ble uttrykt støtte til de som ble rammet av den. Det er heller ingen tvil heftet ved hva som faktisk skjedde. Barna trengte derfor ikke å bekymre seg for ikke å bli trodd da de fortalte om sine opplevelser. Noen av barna forteller også at de opplevde økt popularitet blant sine venner og klassekamerater, og at båndene i familien ble styrket etter katastrofen, så for enkelte kan denne hendelsen også ha medført positive konsekvenser.

Aspekter ved traumet

For mange av de rammede turistene var flodbølgekatastrofen et enkelttraume. De kan ha hatt livstruende opplevelser, sterke vitneopplevelser, og opplevd mye frykt og usikkerhet i tiden under og etter flodbølgen. Likevel kunne de fleste av dem etter noen

dager reise hjem sammen med hele reisefølget sitt til den samme velstanden de hadde før de dro på ferie. Selv om de har båret hendelsen med seg også i tiden etter, så var de traumatiske opplevelsene begrenset til en relativt kort tidsperiode. For barn som opplever traumer i form av krig eller mishandling over tid, har ofte ikke den traumatiske hendelsen en klar avslutning, og de kan leve i vedvarende usikkerhet om når hendelsen skal inntreffe igjen. Det kan være lettere å konstruere og fortelle en historie om noe vanskelig som har skjedd, men som endte nokså bra, enn om noe vanskelig som fortsatt pågår og som man ikke kjenner slutten på.

Det kan også være meningsfullt å skille mellom traumatiske hendelser som har en naturlig årsak, for eksempel sykdom eller naturkatastrofer, og menneskeskapte traumer som terror eller seksuelle overgrep. Hendelsenes betydning vil kunne oppfattes ulikt, og kan føre til forskjellige former for emosjonelle reaksjoner. Risikoen for posttraumatiske stressreaksjoner øker i forhold til grad av menneskelig involvering (Weisæth, 2005). Menneskeskapte traumatiske hendelser representerer et større brudd med grunnleggende antakelser om menneskers godhet enn man antar at en naturkatastrofe gjør, og det kan derfor tenkes at det er vanskeligere å skape mening i en slik hendelse. På den annen side stiller en naturkatastrofe spørsmål ved rettferdighet og mening i verden, noe som også kan tenkes å være vanskelig å bearbeide (Janoff-Bulman, 1992).

Traumatiske hendelser og de berørtes muligheter for å skape mening i etterkant av dem bør sees i lys av både den allment kulturelle og den personlige psykologiske betydningen av hendelsen. Flodbølgekatastrofen kan betegnes som en «verdig» hendelse. Det er ingen kulturelle tabuer knyttet til det å bli rammet av en naturkatastrofe. Skam vil sjelden være forbundet med en slik form for traumatisk hendelse, selv om det forekommer at mennesker som blir rammet av naturkatastrofer som medfører tap av menneskeliv, opplever skyldfølelse for å ha overlevd. Overlevende kan også slite med selvbebreidelser for at de ikke har gjort nok for å hjelpe. De psykologiske konsekvensene kan være alvorlige, men det kan være lettere å snakke om ikke-tabuiserte hendelser, og konstruktive meningsdannelsesprosesser kan bli enklere å få til.

Konsekvenser av meningsdannelse

I tillegg til at barna organiserte narrativen om opplevelsene under flodbølgekatastrofen på en kausalt strukturert måte, hadde de også skapt en forståelse av hva som var årsakene til utfallet av hendelsen, slik det artet seg for dem. Det er to grupper av kausale forklaringer, og disse skiller seg klart fra hverandre: de som legger vekt på ytre og ukontrollerbare forhold, og de som legger vekt på personlige egenskaper. De fleste barna opplevde at de hadde hatt flaks, og at flaks var årsaken til at de hadde klart seg. Forutsetningen for flaksen, sammenligningene mellom det faktiske og det kontrafaktiske, ble hos flere av barna lagt til grunn i narrativen. De ser ut til å ha bygget fortellingen om tsunamien opp rundt opplevelsen av at de var heldige.

Ingen av barna opplevde at de var uheldige fordi flodbølgekatastrofen rammet dem på deres ferietur. De foretok ingen sammenligninger langt tilbake i tid, for eksempel med

hvordan de ville ha hatt det om de ikke hadde dratt på juleferie i Thailand. De fleste av barna sammenlignet det som skjedde og det som kunne ha skjedd, da de uttalte seg om hvorfor det gikk som det gikk, og la hovedsakelig vekt på hvordan det kunne gått verre. Ved å sammenligne seg med mennesker som har det verre, kan man øke sin egen opplevelse av velvære (Wills, 1981). Det er for øvrig ikke gitt at man føler seg bedre når man sammenligner nedover, og verre når man sammenligner oppover.

Sammenligninger nedover kan vekke både positive og negative emosjoner. Hvis det oppstår en kontrasteffekt, kan man føle seg vel fordi det gikk så bra som det gikk. En sammenligning nedover kan også innebære en bekymringsvekkende mulighet for hvor ille det kunne gått (Markman & McMullen, 2003), noe som forbindes med negative emosjoner. Det kan også være vanskelig å glede seg over hvor bra det relativt sett hadde gått, når grunnlaget for denne vurderingen var at så mange ble hardere rammet.

Barna som var alene og som ble atskilt fra foreldrene i den kritiske situasjonen, satte utfallet i forbindelse med personlige egenskaper. Dette kan tenkes å ha gunstige effekter for barnas psykiske helse. Disse barna var sterkt eksponert for hendelsen ved at de var i alvorlig fare, og gjennom at de ble atskilt fra foreldrene hadde de også mindre beskyttelse. Å attribuere årsaken til at de klarte seg så bra til egenskaper i seg selv, gir dem opplevd kontroll i en farlig og ukontrollerbar situasjon. De kunne ikke kontrollere situasjonen, men de klarte likevel gjennom sine egenskaper å mestre den. For disse barna som ble så kraftig rammet, kan det tenkes at det er mer gunstig å knytte utfallet til personlige egenskaper enn til flaks og tilfeldigheter.

Denne hendelsen brøt i så stor grad med det forventede og var så uvanlig at barna ikke kunne benytte seg av sin eksisterende kunnskap for å forstå hendelsen. Fordi det eksisterende fortolkningsrepertoaret ikke rommet en tsunamikatastrofe, var de avhengige av å få ytterligere informasjon fra omgivelsene for å forstå hva som skjedde og hvordan de skulle fortolke seg til om situasjonen var trygg eller utrygg. De benyttet seg av de voksnes emosjonelle uttrykk og atferd for å forstå situasjonen. Det er viktig at voksne og hjelpere i krisesituasjoner er klar over at de er viktige kilder til informasjon i en uklar situasjon der barnet mangler forståelsesrammer.

Flere av barna fortalte at både det å forstå hva som hadde skjedd, og det å ikke vite hva som hadde skjedd, var noe av det verste de opplevde under tsunamien. Fravær av informasjon oppleves svært ubehagelig. Forståelse av hva som har skjedd, kan blant annet gjøre det mulig for dem å forutsi hva som kan komme til å skje, og hvordan de både emosjonelt og atferdsmessig skal forholde seg til det. Forståelse er derfor viktig både for hvordan de responderer i den aktuelle akutte situasjonen, og for hvordan de bærer hendelsen med seg videre. Det å hjelpe barna frem til en forståelse av hendelsen er ansett som svært betydningsfullt for hvordan de emosjonelle reaksjonene på hendelsen oppleves, og én måte å skape forståelse på er gjennom narrativer. Det er lettere å skape narrativer om hendelser som er delt eller snakket om med andre. Både foreldre og hjelpere kan ha en viktig funksjon i forhold til å redusere barns posttraumatiske stress ved å hjelpe dem å konstruere en sammenhengende og kausalt strukturert narrativ om hendelsen som bidrar til økt meningsdannelse.

Tove Iglebæk

DPS Lillehammer

Anders Sandvigs gate 17

2629 Lillehammer

Tlf. 61 272 014

E-post tove.iglebak@sykehuset-innlandet.no

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 45, nummer 12, 2008, side 1488-1497

TEKST

Tove Iglebæk

Tine K. Jensen, Professor og psykologspesialist. Psykologisk Institutt UiO og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).

KONTAKT: t.k.jensen@nkvts.unirand.no

+ **Vis referanser**

Referanser

Bruner, J. S. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bruner, J. S. & Haste, H. (Eds.) (1987). *Making sense. The child's construction of the world*. London: Methuen & Co.

Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. New York: Routledge.

Dyregrov, A. (2000). *Barn og traumer: En håndbok for foreldre og hjelpere*. Bergen: Fagbokforlag.

Feinman, S., Roberts, D., Hsieh, K. F., Sawyer, D. & Swanson, D. (1992). A critical review of social referencing in infancy. I S. Feinman (Ed.), *Social referencing and the social construction of reality in infancy* (ss. 15-54). New York: Plenum Press.

Fivush, R. (1991). The social construction of personal narratives. *Merrill Palmer Quarterly*, 37, 59-82.

Fivush, R. (1998). Children's recollections of traumatic and nontraumatic events. *Development and Psychopathology*, 10, 699-716.

Fivush, R., Berlin, L. J., Sales, J. M., Mennuti, Washburn, J. & Cassidy, J. (2003a). Functions of parent-child reminiscing about emotionally negative events. *Memory*, 11, 179-192.

Fivush, R. & Haden, C. A. (1997). Narrating and representing experience: Preschoolers' developing autobiographical accounts. I P. W. van den Broek & P. J. Bauer (Eds.), *Developmental spans in event comprehension and representation: Bridging fictional and actual events* (ss. 169-198). Hillsdale, NJ, England: Lawrence Erlbaum Associates.

Fivush, R., Hazzard, A., Sales, J. M., Sarfati, D. & Brown, T. (2003b). Creating coherence out of chaos? Children's narratives of emotionally positive and negative events. *Applied Cognitive Psychology*, 17, 1-19.

Hill, C. E., Knox, S., Thompson, B. J., Williams, E. N., Ness, S. H. & Ladany, N. (2005). Consensual qualitative research: An update. *Journal of Counseling Psychology*, 52, 196-205.

Hill, C. E., Thompson, B. J. & Williams, E. N. (1997). A guide to conducting consensual qualitative research. *Counseling Psychologist*, 25, 517-572.

- Iglebæk, T. (2006). Hvordan skape mening etter en meningsløs hendelse: barns meningsdannelse og forståelse i etterkant av flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia. Psykologisk institutt: Universitetet i Oslo.
- Janoff-Bulman, B. (1992). *Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma*. New York: Free Press.
- Labov, W. (1981). Speech actions and reactions in personal narratives. I D. Tannen (red.) *Analyzing Discourse: Text and Talk* (ss. 217-247). Georgetown University Round Table. Washington: Georgetown University Press.
- Markman, K. D. & McMullen, M. N. (2003). A reflection and evaluation model of comparative thinking. *Personality and Social Psychology Review*, 7, 244-267.
- Mossige, S., Jensen, T. K., Gulbrandsen, W., Reichelt, S. & Tjersland, O. A. (2005). Children's narratives of sexual abuse: What characterizes them and how do they contribute to meaning-making? *Narrative Inquiry*, 15, 377-404.
- Nelson, K. (1999). Event representations, narrative development, and internal working methods. *Attachment and Human Development*, 1, 239-252.
- Pennebaker, J. W. & Seagal, J. D. (1999). Forming a Story: The Health Benefits of Narrative. *Journal of Clinical Psychology*, 55, 1243-1254.
- Pynoos, R. S., Steinberg, A. M. & Goenjian, A. K. (1996). Traumatic stress in childhood and adolescence: Recent developments and current controversies. I B. A. Van der Kolk, A. C. McFarlane & L. Weisæth (Eds.), *Traumatic stress* (s. 331-358). New York: Guilford Press.
- Pynoos, R. S., Steinberg, A. M. & Piacentini, J. C. (1999). A developmental psychopathology model of childhood traumatic stress and intersection with anxiety disorders. *Society of Biological Psychiatry*, 1542-1554.
- Roese, N. J. (1997). Counterfactual thinking. *Psychological Bulletin*, 121, 133-148.
- Sarbin, T. S. (1986). The narrative as a root metaphor for psychology. I T. S. Sarbin (Ed.), *Narrative psychology. The storied nature of human conduct* (ss. 3-21). New York: Praeger.
- Steinberg, A. M., Brymer, M., Decker, K. & Pynoos, R. S. (2004). The UCLA PTSD reaction index. *Current Psychiatry Reports*, 6, 96-100.
- Teigen, K. H. (1998). Hazards mean luck: Counterfactual thinking in reports of dangerous situations and careless behavior. *Scandinavian Journal of Psychology*, 39, 235-248.
- Teigen, K. H. (2005). When a small difference makes a big difference: Counterfactual thinking and luck. I D. R. Mandel, D. J. Hilton & P. Cattelani (Eds.), *The psychology of counterfactual thinking*. (ss. 129-146) New York: Routledge.
- Trabasso, T. & Stein, N. L. (1997). Narrating, representing, and remembering event sequences. I P. W. V. Broek, P. Bauer & T. Bourg (Eds.), *Developmental spans in event comprehension and representation. Bridging fictional and actual events* (ss. 237-270). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Vernberg, E. M. & Varela, R. E. (2001). *Posttraumatic Stress Disorder: A Developmental Perspective*. I M. W. Vasey & M. R. Dadds (Eds.), *The Developmental Psychopathology of Anxiety*. Oxford: Oxford University Press.
- Weisæth, L. (2005). Kollektiv traumatisk stress: Kriser, katastrofer, krig. I R. Ekman & B. Arnetz (Eds), *Stress. Individuen, samhället, organisationen, molekylerna* (s. 316-341). Stockholm: Liber forlag.
- Wills, T. A. (1981). Downward comparison principles in social psychology. *Psychological Bulletin*, 90, 245-271.
- Yule, W., Perrin, S. & Smith, P. (2001). Traumatic events and post-traumatic stress disorder. I W. K. Silverman & P. D. A. Treffers (Eds.), *Anxiety disorders in children and adolescents. Research assesment and intervention* (s. 212-234). Cambridge: University Press.

